

Honoring Havdalah

פרשת כי תשא - פורים - תש"פ

2 Artscroll

¹² HASHEM said to Moses, saying: ¹³ "You shall speak to the Children of Israel, saying: 'However, you must observe My Sabbaths, for it is a sign between Me and you for your generations, to know that I am HASHEM, Who makes you holy. ¹⁴ You shall observe the Sabbath, for it is holy to you; its desecrators shall be put to death, for whoever does work on it, that soul shall be cut off from among its people. ¹⁵ For six days work may be done and the seventh day is a day of complete rest, it is sacred to HASHEM; whoever does work

on the Sabbath day shall be put to death.'

¹⁶ "The Children of Israel shall observe the Sabbath, to make the Sabbath an eternal covenant for their generations. ¹⁷ Between Me and the Children of Israel it is a sign forever that in a six-day period HASHEM made heaven and earth, and on the seventh day He rested and was refreshed."

12-17. The Sabbath. Although the commandment of the Sabbath was part of the Ten Commandments (20:8), it is repeated here to caution the nation that the construction of the Sanctuary does not override the Sabbath; Israel must observe the Sabbath even while it is fashioning the resting place of God's glory. This emphatically contradicts those who claim that the laws of the Sabbath must be pliable enough to be relaxed for "valid spiritual considerations." R' Bachya explains that "the Sabbath is the principle of faith and it is equivalent to all of the commandments, for through the commandment of the Sabbath one expresses his belief in the creation of the world, that it was created in six days and He rested on the seventh. The Sages expound that Jerusalem was destroyed only because they desecrated the Sabbath . . . and that if Israel would but observe two Sabbaths, they would be redeemed immediately."

3

R. Feiner

EVERY

motzaei Shabbos, there is a prevalent custom to mention a few *pesukim* at the start of the recitation of Havdalah.¹ One of these *pesukim* seems to have very little to do with the theme of Havdalah, which is a theme of separation between *kodesh* and *chol*. It is the famous verse of, "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" — "The Jews had light and gladness and joy and honor," which appears in *Megillas Esther*.²

*We must try to understand why this verse was instituted into the Havdalah ceremony and how it relates to the general theme of separation.

Let us first try to analyze the location of this verse in the *Megillah* story. Without knowing its location, we might have guessed that this climactic verse appears at the very end of the narrative, after the Jews had defended themselves on the thirteenth day of Adar and had emerged victorious against their enemies.

6

Shabbos Kalash - R. Feiner

Shabbos Needs Privacy

The above-mentioned halachah about not allowing a Gentile idolater to walk through our "yichud room" applies even more when

it comes to Shabbos. As we mentioned above, in the name of the Rambam, a non-Jew is allowed to observe most of the mitzvos and will even receive a certain amount of spiritual reward for doing so.

✗ But he may not keep Shabbos. It says that a non-Jew who keeps Shabbos is liable for the death penalty (although, as Rambam says, this punishment was not meted out by

והלבוש

הגדה של פסח

הלקח

מח

הפרי צדיק (פר' ויחי ויתרו) מבאר ענין כוס של יין בהבדלה, הלא לשמחה מה זו עושה, הלא מוצאי שבת מרגישים היי אבדה נפש, ומה המקום ליין המשמח לכב אנוש, ומבאר שענין השמחה הוא מה שאדם זוכה להרגיש ענין ההבדלה, כי הבדלה בא מריבוי הדעת, כראיתא בירושלמי (בבב"ב פ"ה ה"א) דלכן קבעו הבדלה בחונן הדעת דאם אין דעת הבדלה מנין, ולכן יש שמחה באדם כאשר מרגיש זה ההבדלה בין קודש לחול כמוצ"ש"ק, שמחה מצד רבוי הדעת שיש לו שזוכה להרגיש זה ההבדלה.

5 טיב הזמירות

ליהודים היתה אורה ושמחה וכו' בדרך צחות אמרתי לבאר טעם אמירת פסוק זה בהבדלה למוצאי שבת קודש, ואף מוספים ואומרים: 'כן היתה

לנו'. כיון שבצאת השבת הגשמה שרויה בצער, מחמת שהגשמה יתירה נסתלקה והלכה לה, אם כן רוצים לחזק את בני ישראל ולרמוז להם, כדרך שבני ישראל

בימי המן ששו ושמחו על עצם היותם יהודים, שהרי על כך היתה הגזירה ומגוריה זו ניצלו, כמו כן עלינו לשיש ולשמח על עצם היותנו יהודים, בכל מצב שהוא, ואף עתה כשירדנו ממעלתנו ודרגתנו הנעלה. וידוע (רשב"ם פסחים ק"ב, ב), כי טעם הרתת הבשמים במוצאי שבת, כדי להשיב את הנפש ולחזקה.

Sanhedrin).⁴ Why is Shabbos off limits for non-Jews? The Midrash⁵ explains that Shabbos is compared to a king and queen who are sitting down together. Whoever passes between them and disturbs them is deserving of punishment. On Shabbos, Hashem wishes to spend time alone with His beloved people Yisrael. He doesn't want the privacy to be disturbed.

* The greatness of Shabbos requires privacy. A non-Jew may not enter Shabbos! Thus we say in the Shabbos morning prayers: "ולא נתתו ה' אלוהינו לגוי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים, כי לישׂראל עמך נתתו באהבה — You did not give it, Hashem our God, to the nations of the world, nor did You, our King, give it as an inheritance to the idol worshippers; it is not the uncircumcised that dwell in its rest, but it is Yisrael, Your people, that You gave it in love." Shabbos is not for them. It's only for us — with love.

Shabbos is love. Shabbos is a kiss. Shabbos is the relationship between a Jew and Hashem. And this type of "face to face" relationship requires privacy, for love cannot be expressed in the outside world.

If Shabbos is a prison, then it's a prison like the *yichud* room. The *kallah*, too, cannot escape from the *yichud* room. Of course, she can open the door and walk out if she wants. But if she wants to stay — if she wants it to be *yichud* — then she is as if locked in. That is the nature of *yichud*: the door is locked, and no one goes in or out.

Shabbos is a *yichud* room — it is just us and Hashem. We even ask the angels to leave the room, saying to them: "Tzeis'chem l'shalom, malachei ha-shalom." This is because *Shabbos Kodesh* requires privacy with Hashem.

8
"All Your Work Is Done"

This privacy we enjoy with Hashem on Shabbos calls for a different approach to our practical matters: "Keep Shabbos as if all your work were done."⁷ On Shabbos, we don't think about business.

• Imagine a *chasan* entering the *yichud* room, and as soon as he sits down, he lets out a sigh and says, "Oy, who will pay for this wedding?"

The *kallah* says, "Not now. When the time comes, we'll worry about it, but not now."

This is what Shabbos is: a time of privacy. On *Shabbos Kodesh*

we sit down together with Hashem. We eat at the same table and enjoy His meal. We speak *divrei Torah*, because *divrei Torah* means speaking with Hashem.

* And what else do we do? Nothing. We just remember that this is Hashem's day. On Shabbos we hardly have the opportunity to do any mitzvos. Even tefillin, such a beautiful mitzvah — where we "bind ourselves" to *Shema Yisrael*, which is written inside — cannot be fulfilled on Shabbos. Neither may we tie tzitzis to our garment or write a mezuzah for our doorpost.

To engage in mitzvos as usual would be like a *chasan* and *kallah* who are sitting together in the *yichud* room, and the *kallah* picks up a broom and starts sweeping. The *chasan* says, "That's very nice of you, but this is not the right place and time. Now, let's just sit together."

✓ On Shabbos there are no mitzvos. We just dine with Hashem, dress nicely in His honor, and understand that our relationship with Him is real and live.

ש"י על הפסוק ואבדיל אתכם מביא דברי חז"ל אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו, הרי שכל יסוד של גאולה הוא שיהיו מובדלים מן האומות, אבל בדברי רש"י טמון עוד נקודה, ההבדלה הוא דבר המוכרח להיות, והקב"ה מכריח שזה ההבדלה ישאר, ואם לא יהיו מובדלים מעצמם יהיו מובדלים ח"ו ע"י נבוכדנצר וחבריו, ידוע מד' המשגיח הגדול הרה"ק רב ירוחם זי"ע שאמר על הד' הכרלות, שכמו שאי אפשר לשנות את ההבדלה בין אור לחושך ואינם משמשים בערבוביא, וכמו שיש הבדלה מוחלטת בין ששת ימי המעשה ליום השביעי, כן ההבדלה בין ישראל לעמים היא הבדלה שא"א לשנותה וא"א לערב התחומים, והקב"ה שומר זה ההבדלה. אאמ"ו וזלה"ה היה רגיל לומר כי רואים מהסטוריה כי דייקא באשכנז שסברו שכל ה'אנטישמיות' בא מהבדל של ישראל מן העמים, ונתקרו בחיבה יתירה לגויים ולדרכיהם ונימוסיהם, והי' להם דריסת הרגל בכל המשרות הגבוהות, דייקא משם תפתח הרע והשנאת ישראל, כי זה בא מצד ההנהגה של א"ם לא ביד חזקה וגו' אמלוד' (יחזקאל כ, לג), שהקב"ה שומר את ההרחקה וההבדלה.

8 Purim Eternal

However, that is not where the verse actually appears. It is found at the end of the eighth chapter of the *Megillah*, after King Achashveirosh

allowed Mordechai and Esther to write in the king's name and with the king's seal that the Jews would now have permission to organize and defend themselves throughout the empire. Immediately after the message was sent forth by couriers and the edict was distributed in Shushan, the *Megillah* states that "Mordechai left the king's presence clad in royal apparel of *techeiles* and white, with a large gold crown and a robe of fine linen and purple, and the city of Shushan was cheerful and glad."³ The very next verse then exclaims, "The Jews had light and gladness and joy and honor!" Why were the Jews already so excited at this point? Although they would now have the opportunity to defend themselves, they also would possibly have to engage in battle against large groups of adversaries. Was their jubilant reaction not a bit premature? Were not their lives still on the line?

It is possible that the answer lies in the fact that the Jews became overjoyed only once they witnessed Mordechai emerge from the palace clothed in the king's royal garments. This display showed the Jewish People that it was not just that Achashveirosh was allowing the Jews to defend themselves, but that Mordechai and the Jews were now actually closely allied with the king. The fact that Achashveirosh had given Mordechai his signet ring and royal apparel was evidence to the Jews and to all of the people in the provinces that the king was clearly taking sides in the potential battles that were to take place on the thirteenth of Adar, and that Mordechai and the Jews had now gained special favor and unique respect in the eyes of the king. This was cause for tremendous hope and optimism.

The realization that occurred at that turning point in the *Megillah* was, of course, much more than just recognition that the Jews had found favor in Achashveirosh's eyes. Rather, it was an appreciation that they were special and beloved in the eyes, so to speak, of the *Melech Malchei Hamelachim*, Hakadosh Baruch Hu.⁴ The Jewish People recognized that

what was transpiring with the lowly king down below was a mirror effect of what was occurring with their metaphysical relationship with Hashem up above. The fact that Mordechai went from wearing tattered and torn clothing one moment to royal garments the next moment was so implausible that it could only be explained by understanding the uniqueness of the Jewish People and their transcendental relationship with their Father in Heaven. The Jews understood that they are not similar to the other nations whom Hashem allows to be governed by the laws of nature. Rather, the Jewish People are the *am segulah*, Hashem's treasured nation, whose fate is determined by their observance of Torah and mitzvos, and not by the natural laws of the world.

The story of Purim itself, then, is rooted in Havdalah. Just as there is a complete separation between light and darkness, so too there is a total divide between Klal Yisrael and the nations of the world. The midrash writes that when the verse in *Parashas Balak* says, "הן עם לבדד ישכון, ובגוים לא יתחשב"—Behold, it is a nation that will dwell in solitude,⁵ the word "behold," written as הן seems somewhat superfluous. However, there is really an important praise of the Jewish nation that is being alluded to in this two-letter word. The two letters that comprise the word הן are the letters ה and נ, which are the only two letters in the ones and tens that cannot combine with any other letter to form either the number 10 or the number 100. The only way these two letters can form the complete numbers 10 or 100 is by combining with themselves. This, continues the midrash, is symbolic of the fact that the Jews are unique and are to remain separate and apart from all other nations.⁶

Rabbi Zelik Epstein explained the connection between Havdalah on *motzaei Shabbos* and the verse, "The Jews had light and gladness and joy and honor," in a similar vein.⁷ The Gemara in *Megillah* interprets this verse to mean that the Jews now had Torah, Yom Tov, *bris milah*, and tefillin—that these four mitzvos were restored to the Jews in a complete

manner.⁸ The common denominator between all four of these mitzvos is that they are all things which separate Klal Yisrael from the rest of the nations. A non-Jew is forbidden from learning the Oral Torah and also must refrain from observing Shabbos and Yom Tov. A *bris milah* is a sign on one's body that serves to differentiate between a Jew and a non-Jew. Tefillin is something that the Gemara says inspires awe and fear in the eyes of the nations of the world. Therefore, the theme of the exposition of this verse fits perfectly with the overall theme of Havdalah that we recite every *motzaei Shabbos*.

This idea might also be one of the reasons that wine plays such a central role on Purim. The *Meshech Chochmah* writes that nothing emphasizes the idea of Havdalah more than wine. We find that the Sages decreed against drinking wine from non-Jews and that it is not permitted to go out to socially drink with people from other nations. Wine is therefore used in any ceremony that signifies separation:

- In Kiddush and Havdalah, to separate Shabbos from the rest of the days of the week
- At a *bris milah*, which separates the body of a Jewish male from that of a non-Jew
- At a Jewish wedding, which designates a specific woman for marriage and thereby separates her from all other men in the world

The *Meshech Chochmah* quotes from the midrash that Haman was trying to highlight this idea of the Jews' separateness by telling Achashveirosh that the Jews would not drink wine that was even touched by the king. While Haman was trying to paint this characteristic of the Jews in a negative light, we know that this halachah was specifically instituted by the Sages in order for us to maintain our Havdalah—to prevent intermarriage and to allow us to remain as a unique nation that stands

apart from all the others.⁹ We therefore celebrate this recognition by specifically drinking the beverage that highlights our mandate to drink separately, live separately, and maintain separate values and ideals.¹⁰

The miracle of Purim helped to bring the Jews to a realization of how crucial it is to live apart in order to maintain our Torah values and to prevent the assimilation of non-Jewish values and culture into our Torah lifestyle. One of the reasons for the original decree against the Jews was because they became integrated into Persian society to such an extent as to even derive benefit from the wine party of Achashveirosh.¹¹ Therefore, their rectification and salvation occurred only once they acknowledged their special relationship with Hashem, their relationship that is based in Torah, Yom Yov, *milah*, and tefillin. As soon as they saw Mordechai wearing the *bigdei malchus*, they understood that "כל ישראל בני מלכים הם" They recognized that the King of all kings is our Father, who unconditionally loves us more than anything, and desires nothing more than our Torah observance and our tefillos.

Hashem does not want for us to become just another nation like all of the others. Rather, He wants us to be His loyal servants and to appreciate that it is only by being *mavdil* ourselves that we can serve Him purely and loyally. Every *motzaei Shabbos*, it is not only the person reciting the Havdalah on behalf of others that declares this verse of "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" Rather, it is the only verse in the Havdalah service that is called out with pride by the entire Jewish nation—men, women, and children. As we depart from Shabbos and enter into the period of *chol*, we must try to reinforce within ourselves this critical lesson and praise of "הן עם לבדד ישכון, ובגוים לא יתחשב." If we can accomplish that, then we will be able to feel the true "light and gladness and joy and honor," just as the Jews experienced at the time of Purim.

מא למועד מאמר ב חזון 12

ומעתה נבין את תוכן דרגתם של ישראל שהקדימו נעשה לנשמע ובכך פסקה זוהמתן שוהי הרי מדרגתו של אדה"ר לפני החטא, אשר זוהי המשמעות של מעלת הכתרים להם זכו במעשה ההקדמה. וכך מבאר חנפיש החיים (שער א' פט"ז): "שבעת המעמד המקודש זכו כולם שהיה חופף ומאיר עליהם זיו נצוצי זוהר בחינת הנשמה, מנשימת פיו יתברך כביכול, והוא סוד הכתרים שזכו בסיני (שבת פ"ח ע"א) ושמחת עולם על ראשם (ישעי' לה, י, נ"א), בזוה"ק פרשת בהעלותך (דף קנ"ב ע"א): "התורה יש לה גוף וכו', החכמים עבדי המלך העליון - אותם שעמדו בהר סיני - אינם מסתכלים אלא בנשמה (שבתורה) שהוא עיקר כל התורה ממש... והוא סוד העטרה שעטרה לו אמו ודרשו ביום חתונתו - זה סיני וביום שמחת ליבו - אלו דברי תורה, והוא בעטרה וכו' הם הכתרים הנ"ל שהיו בסיני, ע"ש. [ע"ע הרחבת דברים בזה במאמר לדעת כי אני ה' מקדשכם].

לדעת כי אני ה' מקדשכם

במדרגה רוממה זו עמדו ישראל עד שחטאו בעגל. אולם אף שירדו ממעלת הכתרים, וחזרה זוהמתן, ושוב נתמעטו על שתי קומות: מ"מ על מדרגה זו נאמרה הפרשה בכי תשא: "ואתה תדבר אל בניי אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם", ומינה ילפינן (ביצה דף ט"ז): "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה", שהיא הנשמה יתירה כמבואר באוה"ח דק' שם. והיינו דאף שירדו ישראל ממעלת

הכתרים, מכוח שמירת שבת שב הקב"ה ומקדשם מעין אותה בחינה שהיו בשבת דמ"ת, וכמו שנבאר להלן.

הבנה זו למדנו מתורתו של החת"ס (כי תשא מהדורה חדשה) ז"ל: "שבת וינפש דרשו חז"ל (ביצה דף ט"ז ע"א) כיון ששבת וי אבדה נפש רמו לנשמה יתירה שיש בשבת ונאבדה במוצאי שבת, טעם שרומז בכאן בלשון וי אבדה נפש, כי זה היה הדבור האחרון שדיבר הקב"ה עם משה רע"ה בהיותו בהר, ושם אמר לו לך רד כי שיחת עמר, ובאותה עשה עשו למטה העגל, א"ל הקב"ה למעלה וי אבדה נפש לך רד, והענין כי הנשמה יתירה היא אותן הכתרים שקשרו לחם ס' רבוא מלאכי השרת נגד נעשה ונשמע, ושוב הורידו עדים מהר הוֹקֵב וניתנו כולם למשה רבינו ע"ה ומשם קרן עור פניו (שבת פ"ח.), ובכל שבת נותן מרע"ה לשומרי שבת ניצוץ מחלק כתרו ומחזירו במוצש"ק, ועל זה אומרים ישמח משה במתנת חלקו במתנה של חלקו, וע"כ קודם העגל לא היה בשבת נשמה יתירה ולא יצאה ממנו במוצש"ק כי היה לכל שני כתרים תמיד עמו, רק אחר שעשו העגל נתחדש זה, ע"כ אמר הקב"ה וינפש עכ"ד. (ניסוד הדברים הוא בספר פרי עץ חיים שער השבת פ"ח). מפורש בדבריו שהפרשה ד"לדעת כי אני ה' מקדשכם" היא על מדרגתם של ישראל לאחר חטא העגל, והיינו דבכל שבת ישנו מעין זיכור הגופניות דלפני חטא אדה"ר וחטא העגל.⁵

ומעתה נבין משי"כ הרשבי"א שבכל ערב שבת נופח הקב"ה כביכול נפש חדשה באדם והיא הנשמה יתירה, שהיא בעין אותה נפיתה שנופח בו ביום בריאת האדם (לפני חטא) ביום ו' ליצירה, ותוכן הנפיתה הוא תוספת נפש רוח נשמה באדם עצמו.⁶

ביני וביניכם

וזהו הביאור במש"כ האלשיך הק' (כי תשא): "על ידי הנפש יתירה מתאחדת נפשו עם קונו בחוט של חסד משוך מאתו ית' אל תוך נפשו וזהו ביני וביני בני ישראל."

עוד כתב האלשיך הק' (פרשת כי תשא) "אל יעלה על דעתך שאין בשמירת שבת יתור כי אם להבטל ממלאכה. אך מה שאות היא, הוא דבר פנימי

המקשר ביני וביניכם, שהוא דבר שהוא ביני, ונכנס ביניכם, שהוא תוך נפשכם, שהוא מעין היותכם היכל לשכינתו שהיא ג"כ חלק אלוה-ית' כאמור, ובשבת האדם היכל לה".

ובפרשת בשלח (פי"ז כ"ז) כתב האלשיך הק': "והנה ביום השישי בערב יש לישראל לחם משנה, שבא נפש יתירה אליהם, שהוא כח יתר נאצל מאתו ית' לכל אחד משורש נפשו הדבקה בו ית', על כן אל יצא איש ממקומו שהוא מהי"ב מיל שבמחנה ישראל שהוא בתוך הקדושה, שמעין הקדושה עליונה. לכן אל יצא איש אשר לחם משנה בו בנפשו ביום השביעי חוצה - שהוא לעומת מקום חיצוניות" עכ"ד.

ובפרשת ויקהל מצינו בדברי האלשיך הק' תוספת ביאור בזה: נפשות בני מתחת כנפי השכינה המה ממקום האחדות, משא"כ לעם זולתו ממקום הפירוד. ואין ניכר דבר זה לישראל רק ביום השבת, שמשלח הוא ית' שפע קדושה לכל איש ישראל לאיש ואיש כשורש נפשו אשר תחת כנפי השכינה, ועל ידי כן נמצא מתדבק האדם אל קונו, כי מערה עלינו רוח ממרום כנפי שכינתו בלתי מתפרדת ממציותו, ועל ידי זה נמצינו מתקשרים בו ית' ונפרדים מהחיצוניות... וע"י זה יצדק מה שכתבו ז"ל א"ר חייא בר אבא מלך ומטרונה שיושבים ומשיחין זה עם זה מי שבא ומכניס ראשו ביניהם אינו חייב מיתזה? כך השבת, היא בין הקב"ה ובין בני ישראל שנאמר ביני ובין בניי, והוא מאמרנינו, שהוא ית' מתדבק עם ישראל ע"י הנפש יתירה הדבקה בו ית' בעולם האחדות, ומי שנפשו חיצונית איך יכניס ראשו בין הדבקים" עכ"ל.

ובזה יאירו דברי הספורנו (שמות ל"א י"ז) בביאור ענינה של הנשמה יתירה וז"ל: "וביום השביעי שבת וינפש - ולכן נעשה בשביעי בעל נפש יתירה, והיא תוספת הכנה להשיג מה שכיון אליו הק-ל יתברך בשלמות פעולתו באומרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" עכ"ד, והיינו דהנשמה יתירה בשבת כחזק להביא את האדם לשם אותה תכלית שבשביעה הוא נברא, והן הם הדברים.

השבת - מילתא דלא עבידא לגלויי

מה שעומד לצערנו בעוכרה של שבת קודשנו, הוא הקושי שלנו להאמין בדברים, וזאת מתוך חוסר היכולת "לחוש את קדושת השבת". לדברי הגה"ק רצ"ה מלובלין זצ"ל התורה הקדושה עצמה מתייחסת לקושי זה, במסכת ביצה (דף ט"ז ע"א) בביאור הפסוק העוסק בקדושת השבת: "לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות ל"ב), אמר לו הקב"ה למשה, משה מתנה טובה יש לי בבית גנוי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל לך והוריע אותם. ומכאן למדו שהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, וזה רק במתנה שבלי הודעה מפורשת מצד הנותן לא יחוש בה המקבל - "דלא עבידא לגלויי" ע"ש. ומבאר רצ"ה (קדושת שבת ה') "קדושת השבת היא מילתא דלא עבידא לגלויי" - "לאדם עצמו", אע"פ שאין אדם מרגיש שום תוספת קדושה בעצמו ובקרוב ליבו, אפילו בשבת עצמה, וכ"ש שאינו מרגיש את השפעת השבת על ימי המעשה הרי זה גופא מן שהודיע הקב"ה לישראל: "כי אמת הוא שהקב"ה מכניס קדושה בקרבנו" בזה שאנו שומרים את השבת, אף שאינו מורגש לאדם בשל המסך המבדיל בין הקב"ה ובינינו ע"י הגוף והחטאים ר"ל אבל בפנימיות הלב נכנסת קדושה גדולה ביום השבת, וזוהי ההודעה - "לדעת כי אני ה' מקדשכם" - שידעו זאת ויאמינו בזה אע"פ שאין מרגישים כלום, וזוהי המתנה טובה ע"ש. וכבר כתב רמח"ל בדרך ה' (ח"ג פ"א ד'): כי ענין הנשמה יתירה שבאה בשבת קודש והולכת לה במוצאי שבת, אין ביאתה ולא יציאתה נרגשים.

שבעה שבילי פנחס / מגילת אסתר / מאמר לט / שביל השבת

להחזיר הפקדון לבעליו והם ישראל. וכיאר מה ענין מתנת חלקו הנזכר, ואמר כי היא כליל תפארת, אשר כראשו נתת בעמדו לפניך על הר סיני ונאבדה ממנו, ועתה חזר השם יתברך ליתנה לו במתנה".

ויש להוסיף תבלין מדוע דוקא בשבת קודש מחזיר משה את שני הכתרים לישראל, על פי המבואר בגמרא (ברכות נו:): כי שבת היא מעין עולם הבא, והרי בעולם הבא עתיד הקב"ה להחזיר לנו שני הכתרים שאיבדנו בחטא העגל, על כן בכל שבת שהיא מעין עולם הבא מחזיר לנו משה רבינו את שני הכתרים מעין עולם הבא.

[ד] "בפורים נמצא בו אור קדושת השבת"

והנה לקמן (מאמר מט) הארכנו לכאר הטעם שקיימו וקיבלו ישראל את התורה מאהבה על ידי נס פורים, כי כמו שבכל שבת אנו מקבלים ממה רבינו את שני הכתרים כנגד נעשה ונשמע, כן בפורים זכו ישראל על ידי מרדכי ניצוץ משה ועל ידי אסתר לקבל שני כתרים שהם כנגד נעשה ונשמע, ומטעם זה לבש המלך העליון הקב"ה "כתר מלכות" בראש אסתר, "ועטרת זהב גדולה" על ראש מרדכי.

מעתה יש לומר כי מטעם זה בצאתנו מקדושת השבת לימות החול, אנו רוצים להמשיך מקדושת השבת הארה משני הכתרים לכל ימות השבוע, על כן אנו מברכים על האבוקה הכלולה

"דרש רבי סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו שני כתרים [רש"י: מזיו השכינה], אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי הבלה ופירקום, שנאמר (שמות לג-ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב..."

אמר רבי יוחנן, וכולן זכה משה ונטלן, דסמין ליה (שם ז) ומשה יקה את האהל, [רש"י: לשון בהלו נרו והוא היה קירון אור פניו]. אמר ריש לקיש, עתיד הקב"ה להחזירין לנו, שנאמר (ישעיה לה-) ופרויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, שמחה שמעולם על ראשם". וכתבו התוספות (שם): "שני כתרים, של הוד היו, לפיכך כשנטלם משה קרן עור פניו".

והנה מבואר ב"שער הכוונות" לרבינו האר"ז (ענין זמורו שיר ליום השבת), כי בכל שבת קודש מחזיר משה רבינו שני הכתרים לישראל. ומפרש לפי זה נוסח התפלה בשחרית לשבת: "ישמח משה במתנת חלקו", כי כשבק שמת משה רק בחלק הקדושה שהקב"ה משפיע לו, ולא בחלקם של ישראל וכל כך למה, "כי עבד נאמן קראת לו", ומפרש האר"ז לכוונה בזה בלשון קדשו:

"כי אף על פי שהפקיד השם יתברך בידו פקדון חלקם של ישראל, הנה עתה ביום השבת הוא עבד נאמן

15 - And rested. Therefore the seventh (day) became the "owner" of an additional which is an added preparation to attain what God, the Blessed One, intended for him regarding the completeness of this world when He said, "וַיֵּצֵא אֱלֹהִים אֶת אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמּוּתֵנוּ, וַיִּבְרָא אֶת אָדָם בְּצַלְמֵנוּ עֲשֵׂה אֱדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמּוּתֵנוּ" (Genesis 1:26).

23

So it is with Shabbos. Many people have already been through hundreds of *Shabbosos*, living in the same house with HaKadosh Baruch Hu without even realizing He was there. They were unaware that they were sharing that wonderful oneness and unity called *Shabbos Kodesh*. It never occurred to them what an embrace of *kedushah* they were receiving. That's why they didn't take advantage of Shabbos, acquiring for themselves the greatness and beauty it has to offer. They were in the Beis HaMikdash and didn't even know it!

Since a person can keep Shabbos week after week without knowing what it actually is, our holy Torah tells us, "See that Hashem gave you the Shabbos."¹²

Let us bring back this *hadar*. When *Shabbos Kodesh* arrives, let us feel true Jewish *simchah* when we pick up a *sefer*. Let us learn Torah with desire and enjoyment. The same applies when we go to shul and have the wonderful opportunity to daven to Hashem. Let us restore the beauty of *Yiddishkeit*. And at the same time, let us reject all that belongs to the low, pitiful culture that surrounds us. We should feel disgust toward that which comes from the outside, understanding that it's not what Hashem intended for us. It's for them - not for us.

On Shabbos we enjoy three special meals. We eat more than during the week, and this is connected to the *neshamah yeseirah*, as we mentioned above. What is this all about? It comes to express our feeling of sweetness and enjoyment from *Yiddishkeit*! On Shabbos we don't talk about *mesirus nefesh*. On the contrary, we derive immense pleasure from being Jews and having a real, live relationship with HaKadosh Baruch Hu.

Hashem has blessed our generation with unprecedented material abundance, but we still lack happiness. If *Shabbos Kodesh* doesn't give us happiness, we go looking for it in other places. Happiness used to be inside - the Jewish home was full of happiness, a Jewish child was full of happiness. People didn't have to go out looking for happiness.

We lack *simchah* because we look for it "out there." That's why it seems that "*Hadar died*," and the wonderful *hadar* we used to have has disappeared.

But Moshe Rabbeinu taught us that the *hadar* isn't dead. It lives on! And we can bring back the true Jewish *simchah* that comes with a real, live relationship with Hashem, for "*His palate is sweet, and He is all delight*."

26

שהיא מעין עולם הבא, צורת אור עליון שבאה לא לשעה קלה אלא למשך יממה שלמה, והשבת מתארכת ע"י תוספת ליותר מכ"ד שעות, ואזי היא מתגלית בכל סודותיה בפני כל איש מישראל המוכן לקבלה. ואם מוכנים לכך, הרי כבר ביום ששי צריך לשמוע את קול פעמי השבת, קול צהלת וזיו השכינה הבאה ויורדת מן השמים ומכרות ומבשרת על בואה של השבת, יורדת ומזמרת מזמור שיר ליום השבת. "שיר בתוך זמר" "זומר בתוך שיר", כפולה בשירתה, מכופלת בסודותיה והתגלותה היא עד אין שיעור וקיצבה, ואכן נאמר, המענג את השבת זוכה לחלה בלי מצרים.

אם כן, מי זה אשר יוכל לאחר ולהתעצל להקדים את השבת, להקדים ולהכניס את הברכה לתוך ביתו? השבת מבורכת מאת אדון הברכות: "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", ומי הוא זה שיוכל להחין ולמחר ללוות את השבת וברכותיה, להקדים את כניסת החולין שקללת "ביזיעת אפיך תאכל לחם" שרוייה עליה? והלא דוקא צריך להתדבק בקדושת השבת בכל חוטי הנפש ולא להרפות הימנה, וכאשר מגיע הזמן צריך להפרד מתוך קושי וגעגועים, ללוות את השבת מתוך כוסף וכמיהה בלב לבואה שוב בכל עוצם יפעתה, בכל מלוא זוהרה המתפשט על כל היקום, העוטה את החר והעמק, הדומם והצומח, עד שכל מקום בבריאה פוצח בשיר, כנאמר: "לפיכך יפארו ויברכו לא-ל כל יצוריו".

22

משתי נרות כנגד האור הגדול של שני הכתרים, ואנו מריחים בשמים כנגד מרדכי ואסתר שהחזירו לישראל את שני הכתרים.

נפלא לצרף כזה מה שכתב ב"תורת אמת" להרה"ק רבי יהודה ליב איגר ז"ע (דף פב טור ג ד"ה שבת): "איתא בספרים הקדושים מהמגיד הקדוש מקאזיניטין זצוקלה"ה, שבפורים נמצא בו אור קדושת שבת". וכן כתב ב"שפת אמת" (פורים שנת תרנ"ט): "חביב שמחת פורים כמו השבת, דכתיב הכא (אסתר ט-כב) לעשות אותם כו' ימי משתה ושמחה, וכתב בשבת (שמות לה-א) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות".

ולפי האמור הביאור כזה, כי בשבת מקבלים ישראל ממש רבינו אהן שני הכתרים שהם כנגד הקדמת נעשה לנשמע, על כן כתוב בהם: "אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם" - "לעשות" דייקא נעשה לפני נשמע. וגם בפורים קיבלו ישראל על ידי מרדכי ניצוץ משה את שני הכתרים, על כן כתוב בהם: "לעשות בהם משתה ושמחה" - שמחה על הקדמת "לעשות" לפני נשמע.

(2)

אור חדש

23

"פת שלמה ופרוסה, בוצעים על השלימה, אבל אם הפרוסה נשאה מלפני השבת והשלימה היא משל עכשיו, בוצעים על הפרוסה" (מחזור ויטר)

אם פרוסת לחם, מזון גשמי, שהשבת עברה עליה משתנית ומתקדשת. עד כדי שחשיבותה עולה על ככר שלמה, אם כן, על-אחת-כמה-וכמה שקדושת השבת ששרתה על נפש האדם מישראל צריכה לפעול בו רשם פנימי, לרוממו, לקדשו, ולהעלותו למדרגה גבוהה, השבת צריכה לחזור לתוך עומק נשמתו, להתאחד ולהתמוגג עמה וליצור אור גדול כשלחבת.

אם פרוסת לחם כך, מכל שכן האדם מישראל שקדושת השבת שהיתה עליו, צריכה היא להתעכל בכל גופו, לשנותו ולהשאר רישומים בולטים בנפשו למשך כל ימי השבוע, שיהא מאמין ובטוח עד שכל ימי השבוע ימשוך קדושה ובטחון מהשבת, ושיחיו האמונה והבטחון ניכרים בעסקינ במשאו ומתנו בכל מפעליו ומעשיו, וגם נפשו צריכה להיות במנוחה ומשוחררת מכל דאגה ועצבון, שם ה' יהא שגור תמיד בפיו ולנגד עיניו תמונת אור הנצח.

השבת צריכה להשאר באדם אצילות ואור פנימי המאיר לכל ימי השבוע וכן להשאר בו געגועים לשבת בכל ימי השבוע, שכל יום יצפה מתי כבר תבוא השבת, מתי תחזור כדי ששוב אפשר יהיה להתאחד ולהתמוגג עמה ולהתענג בה, להיות בכל יום אחוז כיסופים לשבת, ועם כל יום עובר ובמיוחד בערב שבת - צריכה להיות ההתרגשות ניכרת בו, להרגיש ולראות עד כמה מאושר הוא שהנה ממניס הוא בביתו ובלבו את אור עולם הבא.

א. המבדיל בין קודש לחול

במכילתא דרשו מהפסוק 'זכור את יום השבת לקדשו', שיש לקדש את השבת בכניסתה וביציאתה, ושיש להוסיף מחול על הקודש בכניסת השבת וביציאתה. לעיל² ביארנו את דרשת המכילתא מצד מצוות תוספת שבת וקידוש בכניסתה, וכאן נבאר בס"ד את ענין הקידוש ותוספת שבת ביציאתה.

ההבנה הפשוטה במצוה לקדש את השבת ביציאתה היא, שעל ידי מצוות הבהלה, השבת מתקדשת, מכיון שבכך השבת נעשית מובדלת ומפורשת מימות החול. אמנם, יש להבין מדוע צריכים קידוש ביציאתה, והלא כבר קידשנו את השבת בכניסתה, ומכיון שבכל קידוש כלול ענין הבהלה³, מה אם כן הצורך להבדיל פעם נוספת את השבת מימי החול, במוצאי שבת⁴.

כח ההבדלה במוצאי שבת תלוי בכח הדעת, כמו שאמרנו חז"ל⁵ "אם אין דעה הבהלה מנין". אמנם לכאורה גם מי שאינו בר דעת יכול להבדיל בין אור לחושך. אכן כוונת חז"ל היא, לאותה דעת שיכולה להבדיל בין ערכים שונים ולקבוע את היחס שביניהם⁶. דעת זו מבחינה כי החושך טפל לאור, וענינו לשרת את האור, וכמו שכתב רבינו יונה⁶, שהחושך הוא סיבת האור. וכן יש לומר לגבי ההבדלה שבין קודש לחול, שענינה הוא, שעל ידי ההבדלה נקבעת בדעתנו הידיעה, שתפקידם של כל עניני חולין הוא לשרת את הקודש [בין קודש לחול], כמו שכל ענינים של ימי החול הוא להכין עבור השבת [בין יום השביעי לששת ימי המעשה], וכמו שתפקידם של העמים הוא לשרת ולהרבות כבודם של ישראל [בין ישראל לעמים]. נמצא לפי זה, שעל ידי מצוות הבהלה השבת מתקדשת בכך שהדעת משיגה שהשבת מובדלת מימות החול באופן שימי החול מיועדים לשרת אותה, שזו הבחנה של קידוש שלא נמצאת בערב שבת, שכן ההבחנה של הקידוש בערב שבת היא, להעלות ולקדש את החולין לדרגת שבת, ואילו ההבחנה של ההבדלה במוצאי שבת אינה לקדש את החול, אלא לגלות שהוא מיועד להתקדש ונכמו שיתבאר עוד בהמשך בענין ההבדלה בזמן תוספת שבת], ואשר על כן יש מצוה לקדש את השבת אף ביציאתה על ידי הבהלה.

מצוות הבהלה מוגדרת בדברי חז"ל, כלווייה⁷, דהיינו שבמוצאי שבת, אנו מלווים את הארת השבת אל תוך ימי החול. המטרה של לווייה זו היא, כדי שהארת השבת תמשך להאיר מתוך ההסתרה, עד השבת הבאה. ולאור המתבאר בענין ההבדלה, פירושם של דברים הוא, שהידיעה שהשבת לא רק מובדלת מכל ימות החול אלא שהיא העיקר והתכלית, וימות החול טפלים ומשרתים אותה, חייבת ללוות אותנו במשך כל ימות השבוע, כשמתוך כך היא מאירה את ימי החול, ועל ידי הארה זו יכלים אנו לכוון את כל מעשינו לקראת שבת הבאה, כדי לקבלה ביתר שאת וביתר עז⁸.

בספר פחד יצחק⁹ מובאת הגדרה נוספת למצוות הבהלה, שענינה הוא, גניזת אור השבת עבור שבת הבאה. דבריו עמד על כך, שהפעם הראשונה שענין ההבדלה מוזכר בחז"ל, ביום הראשון של בריאת העולם, שעל כך כתוב¹⁰ 'ויבדל אלוקים בין האור ובין החושך', ומבארים חז"ל¹¹ שבהבדלה זו הקב"ה גזז את האור עבור הצדיקים לעתיד לבא. וכתב הפחד יצחק, שבכל שבת ושבת נמצא בעולמנו מעין אותו אור, וכאשר השבת חולפת, יש מעין ההבדלה והגניזה של אותו אור שהיה אז¹², וכנגד פעולה זו של גניזת האור ניתנה לנו מצוות הבהלה בתחילת יום ראשון [מוצאי שבת], כדי לגנוז את ההשגות של שבת עד השבת הבאה. לאור המבואר לעיל, דברי הפחד יצחק מבוארים היטב, ועולים בקנה אחד עם דברי הגמרא, שהגדרת ההבדלה היא לווייה.

יש לבאר עוד, שכמו שאור הגנוז נגזז בתורה¹³, שהיא הדעת של בני ישראל, כמו כן בכל שבוע אור השבת נגזז בדעת בני ישראל, וכל בר דעת מישראל יכול להשיג את קדושת השבת בגניזתה¹³. נמצא שבמוצאי שבת אנו מלווים את הארת השבת לתוך גניזתה בדעת המבדלת, וכמו שמצינו שקבעו את ההבדלה בברכת הדעת.

בענין הקידוש שבכניסת השבת הקשנו לעיל¹⁴, שהרי קדושת השבת קביעה וקיימא והיאך אפשר שהאדם יקדש את מה שכבר קדוש. אכן לגבי הבהלה שהיא מצוות קידוש השבת ביציאתה יש לומר שאף על פי שקדושת השבת קביעה וקיימא ולא ניתן לקדשה יותר, מכל מקום על ידי מצוות הבהלה האדם עצמו מתקדש בקדושת השבת בגניזתה, שבוה ניתנה לו שייכות לדרגה פנימית זו אפילו בתוך חשכת ימי החול. והוא מה שמבואר בשער הכוונות¹⁵, וזה לשונו: כי כל פעולות ליל מוצאי שבת הם כדי להשאיר חלק מן תוספת קדושת שבת לימי החול הבאים, עכ"ל. ואם כן נמצא שעל ידי הבהלה מתגלה פן חדש של קדושת השבת, והוא, שאנחנו

הטור¹⁶ כתב שהטעם לברכת בורא מיני בשמים במוצאי שבת הוא כדי להשיב את הנפש שכואבת מיציאת השבת, וכמו שדרשו חז"ל¹⁷ את המילה 'וינפשו¹⁸, יצ אבדה נפש'. דהיינו שאנו מצטערים שהנשמה היתרה שקיבלנו בשבת היא רק זמנית, ובמוצאי שבת עלינו להשיב אותה, ועל כך אנו מצטערים ואומרים 'וי אבדה נפש'. הבי"ח¹⁹ מביא טעם נוסף לברכת בורא מיני בשמים, והוא שבמוצאי שבת מתחיל הגיהנום לשרוף ולהזיק, וריח הטוב של הבשמים מתקן סרחון זה. וצריך ביאור, כיצד מפייסים את האדם, שמכיר את מעלת השבת ומצטער על אבידתה, על ידי קצת ריח טוב. וכן, כיצד ניתן להבריח על ידו את הסרחון של הגיהנום.

נושאים בתוכנו קדושת השבת גם בימי החול, ומכח שבת זו שגנוזה בכל ימות השבוע, עתידים אנו להשיג קדושת השבת בגילוייה כשתבוא השבת הבאה. השייכות שלנו לקדושת שבת בגניזתה הטמונה בכל אחד ואחד מאיתנו, מגיעה לידי ביטוי גם במשך כל ימי השבוע בטהרת הכוונה בכל עניני עבודת ה', וכמו שיתבאר¹⁶.

בנוסח ההבדלה שבתוך התפילה, בתחילה אומרים 'אתה חוננתנו למדע תורתך', והדבר מובן, שכן במילים אלה אנו מודים על כח הדעת שהתורה מקנה לנו, שהרי על ידי כח הדעת יכולים אנו להבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך ובין ישראל לעמים. אכן בהמשך הנוסח באה בקשה שהימים הבאים יהיו 'חשוכים מכל חטא ומגוקים מכל עון ומדובקים ביראתך', ולכאורה לא מובן הקשר בין בקשה זו לענין ההבהלה. אמנם לפי מה שביארנו, הדבר מובן, שכן כאשר אנחנו מלווים את השבת לתוך ימי החול ומתקדשים בה בגניזתה, אזי אנחנו שמורים מחומרות ימי החול לבל נתלכלך בה, ואשר על כן על ענין זה אנחנו מבקשים עזרה, שאכן נצליח להיות 'חשוכים מכל חטא ומגוקים מכל עון ומדובקים ביראתך'¹⁸.

עם כל מה שביארנו עדיין נשאר קושי בהבנת מצוות ההבהלה, שהרי מיד אחרי צאת הכוכבים מסתלק עצם קדושת השבת, ונכנסים ימי החול, ובוה נמצא שאנחנו עושים הבהלה בזמן שעיקרו חול, ואם כן מה אנחנו מקדשים ומה אנחנו מבדילים. אכן, הזמן שאחרי יציאת השבת עד ההבהלה, אינו זמן של חול, שהרי אסורים לעשות בו מלאכה, ונוהגים בו כל דיני שבת, שעל שם זה הוא נקרא בשם 'תוספת שבת'¹⁹. נמצא אם כן, שענין ההבהלה מתייחס להבהלה שבין זמן תוספת שבת, לבין ימות החול²⁰.

על ידי תוספת שבת יש לנו ציור ודוגמא של זמן חול שיש בו דיני שבת, ובקיום מצוות הבהלה אנו גוננים ציור זה בדעתנו, כאשר ציור זה של תוספת קדושת השבת מלווה אותנו למשך כל ימי השבוע²¹. גניזה ולויה זו, הן הנותנות לנו את היכולת לינוק מציור זה את השייכות לשבת שעברה, וגם את הכח להכין עצמנו לקראת השבת הבאה²².

ב. ברכות הבשמים והאש כחלק מן ההבדלה

מלבד מצוות הבהלה על הכוס, תקנו חז"ל לומר עוד שתי ברכות במוצאי שבת, והן, 'בורא מיני בשמים' ו'בורא ראשון נראה', שלכל אחת מברכות אלה ישנה סיבה בפני עצמה, שאינה קשורה לעצם מצוות הבהלה. שהרי ברכת הריח נתקנה לכאורה רק על הריח הבשמים שנועדה כדי לחזק את הנפש שנחלשה מחמת סילוק הנשמה היתירה, ואילו ברכת מאורי האש ענינה הוא, הודאה על יצירת אור השלבת במוצאי שבת. אמנם בגמרא²³ מבואר, שאופן סידור הברכות הוא על הכוס, דהיינו שלאחר שמברכים ברכת היין מברכים 'בורא מיני בשמים' ו'בורא מאורי האש' קודם שתיית הכוס ואין זה נחשב להפסק, ואם כן מוכח שברכות אלה קשורות לעצם מצוות הבהלה, והדבר צריך ביאור.

הגר"א²⁴ כתב, שמצוות הבהלה מתקיימת בשלימותה על ידי ארבעת החושים דהיינו, חוש הראיה במאורי האש, חוש השמיעה באמירת ההבדלה [שמשמיע לאזנינו], חוש הריח בבשמים וחוש הטעם ביין. וההבנה בזה היא, לפי מה שביארנו לעיל בענין גניזת השבת, שבמצוות ההבהלה יש לנו אחיזה בקדושת השבת אפילו בימות החול. ואם כן יש לומר, שחז"ל סדרו לנו ארבעה שלבים של גניזת קדושת

השבת, בכל חוש וחוש, כדי שבכל ארבעת החושים תהיה לנו מודעות ואחיזה בקדושת השבת. וכמו שכתוב בשער הכוונות³⁰, חז"ל: וכבר נודע כי כל פעולות ליל מוצאי שבת הן כדי להשאיר חלק מן תוספת קדושת שבת לימי החול הבאים, עכ"ל. מעתה מובן, מדוע ברכות הבשמים והאש הינן חלק מן ההבהלה.

ג. בורא מיני בשמים

הטור³¹ כתב שהטעם לברכת בורא מיני בשמים במוצאי שבת הוא כדי להשיב את הנפש שכואבת מיציאת השבת, וכמו שדרשו חז"ל³² את המילה 'וינפשו³³, יצ אבדה נפש'. דהיינו שאנו מצטערים שהנשמה היתרה שקיבלנו בשבת היא רק זמנית, ובמוצאי שבת עלינו להשיב אותה, ועל כך אנו מצטערים ואומרים 'וי אבדה נפש'. הבי"ח³⁴ מביא טעם נוסף לברכת בורא מיני בשמים, והוא שבמוצאי שבת מתחיל הגיהנום לשרוף ולהזיק, וריח הטוב של הבשמים מתקן סרחון זה. וצריך ביאור, כיצד מפייסים את האדם, שמכיר את מעלת השבת ומצטער על אבידתה, על ידי קצת ריח טוב. וכן, כיצד ניתן להבריח על ידו את הסרחון של הגיהנום.

וצריך לומר, שחז"ל כיוונו ללמדנו כאן שיש עומק לריח זה. והנה כאשר יצחק אבינו רצה לברך את בנו, כתוב³⁵, 'ירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'...' וביאר רש"י, שנכנס עמו ריח גן עדן. ומבואר, שהמעלה הפנימית של יעקב אבינו היתה מורגשת דרך הריח של בגדיו החיצוניים [כמוכח מן הפסוק, שפותח בריח בגדיו ומסיים בריח בנין]. וכן על דרך זו מצאנו בחז"ל³⁶

שביארו שענינו של הריח הטוב של הכשמים במוצאי שבת בא ללמדנו, שבלבוש החומרי של עולם הזה גנוז ריחו של גן עדן. על ידי ההתעסקות בעניני עולם הזה לשם שמים, בששת ימי השבוע, ביכולתנו להשיג את המעלה הפנימית של גן עדן [שהיא הרושם של מעלת השבת הקודמת] שגנוזה במלבושי החול, ועל ידי להגיע לשבת הבאה. נמצא אם כן, שעל ידי הריח הטוב במוצאי שבת, מבינים באופן מוחשי, שגם בימי החול יש לאדם אחיזה בריח הטוב של שבת. עם ידיעה זו, שלפני ולפנים מכל עניני חולין נגנו העומק והתכלית [ריח גן עדן], כל הסרחון של עולם הזה וגיהנום הופכים לאמצעים כדי להגיע בחזרה לריח הטוב של שבת³⁷. ידיעה מוחשית זו שנקבעה על ידי חוש הריח, מגלה את המעלה הרוחנית שטמונה בחומריות העולם, ועל ידי ידיעה זו נהפכים הצער על איבוד הנשמה היתירה והסרחון של גיהנום לדברים טפלים, שאין להם קיום, ביחס לאור הגנוז בעולם הזה, ובוה נתייס האדם בידעו שעדיין נשאר לו אחיזה בקדושת השבת אפילו בימי החול.

ד. בורא מאורי האש

בגמרא⁴¹ אמרו: ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שתי אבנים וטחנן זו בזו, ויצא מהן אור, עכ"ל. וכן מובא ענין זה במדרש רבה⁴²: כיון שיצאת שבת התחיל ממש החושך ובא, נתיירא אדם הראשון ואמר, אולי הוא שכתוב בו⁴³ 'הוא יסופך ראשי', שמא בא לנשכני, באותה שעה זימן לו הקב"ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור, ובירך עליה בורא מאורי האש, לפיכך מברכים על האש במוצאי שבת שהיא תחילת ברייתך, עכ"ל. וכדומה לזה אף מצינו בפרקי דרבי אליעזר⁴⁴: [במוצאי שבת] נשלח לו עמוד של אש, ושמח בלבו ואמר, עכשיו אני יודע שהמקום עמי, עכ"ל. וביאר הרד"ל, וזה לשונו: וזה שכתוב 'שהמקום עמי', שאף עכשיו במוצאי שבת שנסתלק האור של שבת שהוא אש של שכינה המאיר וכו' ומשמר כל ימות השבוע מכל רע, מכל מקום לא פירש ממנו המקום לגמרי, ומאיר לו במאורי האש, עכ"ל. ממקורות אלו מבואר שמטרת יצירת האש במוצאי שבת היתה כדי לפייס את אדם הראשון, וללמדו, שאף על פי שהאור נסתלק מן העולם, מכל מקום יש בידו את הכח להאיר את העולם, ולהבריח ולתקן את החושך ואת הסכנה שנגרמו על ידי חטאו.

הנשמה. לאחר החטא, התמעט כח האור המלביש את הנשמה, ומאז אין בכוחו עוד להאיר את הגוף. במקביל לזה ירד הגוף ממדרגתו עד שגם הוא אין בכוחו עוד לגלות את אור הנשמה, אלא הוא סתום אותו. בדרגה זו, הגוף בגדר 'כתנות עור' על שם הכיסוי והסתום. סיתום זה של הגוף בא כתוצאה מהשפעת זוהמת הנפש, שענינה של זוהמה זו הוא, לסתום את אור ה' מלהאיר בעולם. אשר על כן, 'כתנות עור' נקראים גם 'עורו של נחש'⁴⁸. הכח שיש לאדם להוציא את האור מתוך חומריות הארץ על ידי שתי אבנים, רומז לכח שיש בידי האדם לגלות את האור שנגנז בעולמו, ובוה להחזיר את האור של העולם לדרגתו הראשונה, שבדרגה זו אור הנשמה הוא העיקר ואילו הגוף נעשה טפל אל אותו אור ומשקף אותו.

בשולחן ערוך⁴⁹ מובא, שכאשר מברכים במוצאי שבת על הנר נוהגים להסתכל בציפורנים. ונראה שביאור ענין זה הוא, שעל ידי ההסתכלות בציפורנים שבאחורי האצבעות, אנחנו מתחזקים בהכרת מעלת הגוף של אדם הראשון קודם החטא שהיה כולו ציפורן [כמובא לעיל מספר התיקונים]. בכל שבת ושבת שהיא מעין דרגת אדם הראשון לפני החטא, מוטל עלינו לעורר ולהמחיש דרגה זו על ידי הדלקת נרות ובגדי שבת שענינם לגלות את האור ואת הכבוד של נשמת האדם, כאשר מסתלק אור הנשמה היתירה במוצאי שבת, אזי יש לנו מצוה לברך 'בורא מאורי האש', שענינה הוא, להראות שיש בידינו את הכח להגביר את אור הנשמה. עד כדי שהוא יאיר את הגוף כקודם החטא. ולכן כאשר מברכים על האור, מסתכלים על הציפורנים באצבעות היד ומתבוננים בכח העשיה שלנו שמונח בעיקר באצבעות היד, ומבינים, שמעלת אדם הראשון שקודם החטא [מעלת השבת] נמצאת עדיין אצלנו בכח מעשה ידינו, ובכך נקבע בדעתנו שהכח להחזיר את העולם למדרגת השבת⁵⁰ נגנו בתוכנו, ויתגלה בחזרה מכח מעשה ידינו. יתר על

יש להעמיק בענין זה עוד, על פי מה שכתב הוזה"ק⁵³ ומובא ברמ"א, שיש לכפוף האצבעות לתוך היד כדי שיראה את הציפורנים שבאחורי האצבעות עם כף היד בבת אחת, ושלא יראה את פני האצבעות שפנים. והביאור בזה הוא, שלגבי הנהגת העולם הזה אמר הקב"ה למשה רבינו 'וראת את אחורי ופני לא יראו', כלומר, יש הנהגה שנקראת 'פני' השייכת לשבת ולעולם הבא, ויש הנהגה הנקראת 'אחוריים' ששייכת לעבודתנו בעולם הזה שהוא עולם ההסתרה. לגבי הנהגה הנקראת 'פני' מבואר בזה"ק, שבמוצאי שבת יש לכסות ולגנוז הנהגה זו, ואשר על כן כופפים את האצבעות כדי לכסות את החלק הפנימי שלהן, שכן חלק פנימי זה רומז להנהגה הפנימית ששייכת לשבת ועולם הבא, שעליה נאמר 'פני לא יראו'. ואם כן נמצא, שכאשר מתבוננים בציפורנים שבאחורי האצבעות יש לנו דוגמא להארה המנהגת 'פני' המאירה דרך 'אחורי'.

יש להוסיף, שלפי המבואר מובן גם המנהג לכסות את האגודל⁵⁴, שהרי האגודל כלפי שאר האצבעות נחשב כאצבע הפנימית⁵⁵, ולפיכך ראוי לכסותו לגמרי, כמו

שמכסים את החלק הפנימי של שאר האצבעות שענינם הוא ההנהגה הפנימית של שבת. כיסוי החלק הפנימי של האצבעות על ידי כיפוף רומז לימות החול ולעולם הזה המסתירים את אור השבת ואת העולם הבא. אכן כאמור, כיסוי זה מיועד להזדכך דרך מעשי ידינו הנעשים לשם שמים.

מהדברים עולה, שברכת מאורי האש צריכה להאיר עינינו, וללמדנו, שיש בידינו את הכח לזכך את החומריות ואת הסיתום של הרע הנקרא 'עורו של נחש', ולגלות, שעדיין נמצאת אצלנו הארה מאור השבת ששייכת למדרגה שלפני החטא. ולכן, על ידי ברכת בורא מאורי האש צריכים לקבוע במודעות החושית שלנו, כי אף בימות החול יש לנו עדיין אחיזה ושייכות לאורו של שבת, וזה ענינה של גניזת השבת על ידי חוש הראיה שנעשית בהבדלה.

תכלית הקידוש בשבת לעשות כלי חפץ להחזיק הקדושה ויש להוסיף תבלין לבאר מצות הקידוש בשבת, אף שאור השבת יורד מלמעלה בעצמו, על פי מה שהביא ב"קדושת לוי" (פרשת יתרו ד"ה פן יהסרו אל ה') יסוד גדול בשם הרמב"ן, אשר דרש על הפסוק (שה"ש כ"ו): "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ", כי כאשר זוכים להתעוררות אהבת ה' מלמעלה, צריך לעשות כלי חפץ לאהבה זו, על ידי שיכניס מיד אהבה זו בעסק התורה או בקיום המצוה, כדי שתתלבש האהבה במעשה המצוה, כי אם לא יעשה לה

כלי חפץ במעשה המצוה. תסתלק ממנו התעוררות האהבה ולא ישאר אצלו כלום. וזהו הפירוש: "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה", אם נתעוררה עליכם אהבת ה' מלמעלה, "עד שתחפץ", צריכים אתם לעשות כלי חפץ, כדי לשמור שלא תסתלק האהבה מכם.

לפי זה יש לומר כי מה שזונו הקב"ה: "זכור את יום השבת לקדשו", יש בו ב' ענינים: א. כפי שלמדנו מדברי ה"אובה ישראל" שצריך לעשות כלי לקבל בתוכו את

הסתלקות האור שהיתה ביציאת השבת אינה אמורה רק כלפי האור הגשמי, אלא שיחד עם האור הגשמי, נסתלק גם האור הרוחני⁴⁵ שהאיר את העולם עד אז. שכן האור הגשמי הוא רק לבוש עבור האור האלוקי, וכמו שכתוב⁴⁶ 'עוטה אור כשלמה'. הכח להחזיר את האור הרוחני של שבת אל העולם החשוך מונח בתוך חומריות העולם עצמו, ומתגלה על ידי מעשי ידי אדם הנעשים לשם שמים. על כן מודגש בדברי הגמרא שהקב"ה נתן לאדם 'דעה כעין דוגמא של מעלה' ליצור אור. דהיינו, שלא ניתנה בו סתם דעת לייצר אש משתי אבנים, אלא ניתנה בו דעה עליונה שבכחה לגלות את האור האלקי הגנוז בתוך חומריות העולם, האור האמור שנמצא בתוך חומריות העולם, שורשו באור השבת שאינו מסתלק לגמרי במוצאי שבת, אלא כפי שנתבאר לעיל, הוא נגנו ונשאר חבוי בעולמו. עבודת האדם אם כן היא, לגלות את אור השבת הגנוז ולהאיר בו אף את ימות החול.

מבואר בספר התיקונים [עם ביאורי הגר"א שם]⁴⁷, שלפני החטא של עץ הדעת, נשמתו של אדם הראשון היתה מלוכשת באור גדול. אור זה היה בוקע ומאיר דרך הגוף עד כדי כך שהגוף היה נראה כצפורן שקופה המלבישה ומשקפת דרכה את אור הנשמה. בדרגה זו הגוף היה בגדר 'כתנות אור' על שם כוחו לגלות את אור

אור השבת. ב. כי היות שאור השבת יורד מעצמו בלי אתערותא דלתתא, לכן נצטונו לשמור על התערורות אור השבת שיורד מלמעלה, על ידי שנעשה לו כלי חפץ במעשה המצוה של הקידוש בשבת, כדי שקדושת השבת לא תסתלק מאתנו כל ששת ימי המעשה, בבחינת: "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

המעשה, בבחינת: "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

חשבתי דרכי לכאר בזה מה שתיקנו חכמינו ז"ל לקדש על הכוס, כי כאשר נחבונן נראה שזהו תפקידו של הכוס להיות כלי חפץ לקבל המשקה בתוכו, כדי שנושכיל להבין כי תכלית מצות הקידוש הוא לעשות כלי חפץ, לקבל בו קדושת השבת שיורדת מעצמה, וגם כדי שלא תסתלק מיד אחר השבת, אלא תישאר עמנו בכל ששת ימי המעשה. ויש לומר שענין זה רמזו במצות קידוש: "זכור את יום השבת לקדשו", ופירש הרמב"ן שצריך לזכור את השבת בכל ימות החול, ולפי האמור יש לומר כי על ידי מצות קידוש על היין, אכן יזכור את השבת בכל ימות החול, כיון שהקידוש הוא כלי חפץ לקבל בתוכו קדושת שבת שתישאר אצלנו גם אחר השבת.

עמנו בכל ששת ימי המעשה. ויש לומר שענין זה רמזו במצות קידוש: "זכור את יום השבת לקדשו", ופירש הרמב"ן שצריך לזכור את השבת בכל ימות החול, ולפי האמור יש לומר כי על ידי מצות קידוש על היין, אכן יזכור את השבת בכל ימות החול, כיון שהקידוש הוא כלי חפץ לקבל בתוכו קדושת שבת שתישאר אצלנו גם אחר השבת.

41 ענין הקיף

הרי שאותו פסוק שדרשו בנמרא שיש בו רמז לישועת פורים, הוא הפסוק שמצאו בו רמז להמנהג הקדמון לברך ברכת הבשמים של הברלה דוקא על עצי הרם. אולם ביאר החתם סופר, שאין זה כשני דברים המודמנים לפונדק אחר, אלא שדבר זה מורה על שייכות מיוחדת בין הברלה לישועת פורים. הנה כתוב במגילת אסתר (א. ט):

ביום השביעי כמוב לב המלך ביין.

והז"ל דרשו על זה בנמרא (מגילה יב):

ביום השביעי כמוב לב המלך ביין. אמו עד השתא לא מב לביה בחמרא. אמר רבא, יום השביעי שבת היה, שישאל אוכלין ושותין מתחילין ברברי תורה וברברי תשבות, אבל עובדי בוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא ברברי תפלות. וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות, אמר להם אחשוורוש בלי שאני משתמש בו אינו לא מדי ולא פרסי אלא כשרי רצונם לראותה, אמרו לו אין ובלבד שתוא ערוסה שבמדיה שאדם מודר בה מודרין לו. מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת, היינו דכתיב אחרי הרברים האלה כשך חמת המלך אחשוורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגור עליה כשם שעשתה כך נגור עליה.

הרי שהתחלת ישועת פורים, ודרינו הריגת ושתי, שאסתר נתעלה מחמתה לדיות מלכת, היתה ביום השבת. וביאר החתם סופר, (דרשת פורים קטן תקצ"ו, וכי בתורה משה פרשת תצוה) שיש כאן קשר עמוק בין ישועת פורים ושבת קודש, וז"ל:

כל שומר שבת מחללו וגו' תחת הספרד יעלה הרם וגו'. כתב ב"י (סי רצו) במוצאי שבת מברכים על הרם, מדכתיב שומר שבת מחללו ומסך לית יעלה הרם. נראה לי, דדרשו חז"ל (פי"ק רמג"ה י) תחת הנעצין זה המן, יעלה ברשע זה מרדכי ראש הבשמים, ותחת ספרד זה ושתי, יעלה הרם זה אסתר. והנה ושתי נהרגה בשבת על שעשתה מלאכה עם בנות ישראל בשבת, כדרדשו על פסוק אשר עשתה ואשר נגור עליה. ע"כ עתה שוכניו להיות שומר שבת מחללו, נברך על הבשמים זכר למרדכי ראש הבשמים, ואיזה בושם, הרם זכר לאסתר שהמליכה תחת ושתי, תחת הספרד יעלה הרם.

והיינו שאנו מברכים בבשמים דוקא בתרם, כדי לזכור את הישועה של פורים, כי ושתי גזקה על אמותיה העבריות שיעשו מלאכה בשבת, ולכן במוצאי שבת אנו מזכירים את אסתר שקם תחתיה, ליתן שבת והוראה להקב"ה שוכניו לשמור את השבת מחללו. ולכאורה יש להעיר על דבריו, שהרי גם בהנכוח גזרו על שמירת שבת, ואין עושים בהברלה שום זכר לנכוחה. אלא דמבואר להדיא מרברי החתם סופר, שיש קשר מיוחד בין הברלה במוצאי שבת והגם של פורים.

42 הרי מבואר מרברי הגמרא, דבאמת מרדכי רצה לתקן שחג הפורים יהיה יום טוב גם כן, והיינו שיהיה אסור בעשיית מלאכה כמו שאר ימים טובים, ולא רק יום משתה ושמחה. אבל בני ישראל לא קיבלו עליו את תקנת מרדכי בשלימותה, שקבלו אותה שיהיה יום משתה ושמחה, אבל לא קבלו עליהם שיהיה יום טוב האסור בעשיית מלאכה.

אמנם דבר זה גופא צריך ביאור, למה באמת לא קבלו בני ישראל עליהם את תקנת מרדכי לגמרי, האם אין אנו רוצים עוד ימים שיהיה בהם קדושת יום טוב, ולמה לא קבלו היהודים יום נוסף שיהיה אסור בעשיית מלאכה.

47 וכשעה זו אנו מרגישים כי הנשמה היתירה הולכת ממנו, וימי החושך של ימות החול ממשמשים ובאים, משום כן דוקא בשעת זו אנו מנחמים את עצמינו, כי אף שמקדושת שבת אנו נפרדים, מכל מקום מקדושת יום הפורים לעולם אין אנו צריכים ליבול ממנו, ועדיין אנו מחוברים ודבוקים בעיצומו של היום, והשפעתה נמשכת לכל השנה כולה.

42 שמירת שבת היא בבחינת רפואה שקודמת למכה

והנה כאשר נחבונן נראה כי ענין זה לעשות קידוש בשבת, כדי להמשיך קדושת השבת גם על ימות החול, הוא בבחינת: "רפואה שקדמה למכה", כלומר הקידוש בשבת הוא בבחינת רפואה לימות החול, שיוכל להתקדש בקדושת השבת גם בימות החול. הנה כי כן יאירו עינינו להבין הקשר בין קידוש בשבת להריגת ושתי, שהרי גם הריגת ושתי היתה בבחינת רפואה שקדמה למכה, כדי שתמלך אסתר במקומה ותביא להצלת ישראל כליה.

וזוהו רמז הפסוק: "ביום השביעי" הוא שבת קודש, "כטוב לב המלך" מלכו של עולם, "ביין" של קידוש שמקדשים ישראל את השבת, אשר על ידי זה הם מקדימים רפואה למכה להמשיך קדושת השבת על כל ימות החול, הנה בזכות זה מדה כנגד מדה הקדים הקב"ה גם כן רפואה למכה, בכך שסייב הריגתה של ושתי באותה סעודה, על ידי שהזמין אחשוורוש את ושתי וסירבה לבוא, כל זה כדי שאחר כך תמלך אסתר במקומה ותציל את ישראל מגזירת המן עצמו.

יומתק לכאר בזה מנהג ישראל תווקה ומקור הדבר ברמ"א (או"ח סימן רצו ס"א) להזכיר בהבדלה כמה פסוקים, ואחד מהם הוא פסוק שנאמר במגילת אחרית שיצא מרדכי מלפני המלך בלבוש מלכות (אסתר ח-ט): "ליהודים היתה

45 (1) והראוני ביאור נפלא לדבר זה, למה בני ישראל לא רצו לקבל שפורים יהיה יום טוב, בדברי בעל הפחד יצחק (לקט רשימות פורים ע"י רצח): ומכאבי האמת, דאם היה יום פורים אסור במלאכה היינו צריכים לעשות הברלה בסופו, ולכן לא קבלו עלייה, שאין ברצונם של ישראל לעשות הברלה מיומא דפורים. הרי שאמרו חכמי אמת, שהמעם שלא קבלו ישראל את חג הפורים להיות יום טוב האסור בעשיית מלאכה, לא משום שלא רצו לקבל את יום הפורים כיום טוב, אלא אדרבה, היו כל כך מתרפקים בקדושתו של יום הפורים, שלא רצו ליפרד ממנו לעולם. ולכן לא קבלו אותו ליום טוב, כי אם יהיה יום טוב או יתחייבו לעשות הברלה בסופו ולהבדל ממנו, ונפשם של ישראל היה כל כך קשורה ליום הפורים, דאי אפשר היה להם ליבול ממנו.

46 מעם המנהג שאין נשים שותים מיינ הברלה

(1) ושמעתי מהרב איתן פיינער שליט"א דוגמא לדבר זה, דאף בשבת עצמה, אף על פי שמחוייבים לעשות הברלה, מכל מקום אין אנו רוצים ליפרד ממנו, ואותוים בה כל מה שאנו יכולים. הרי כתוב בתורה שבשעה שגשא יצחק את רבקה (בראשית כד, טו): "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו". ופירש רש"י שם וז"ל:

ובאמת היא חורשה בה זה לבנותיה, נשי ישראל שכל דור דור, שיש להם קשר מיוחד עם שבת אף לאחר שכבר הברלו ממנה. שהנה כתב המגן אברהם (סי' רצ"ד סק"ד) וז"ל, נהגו הנשים שלא לשתות מבוס הברלה, עכ"ל. וביאר הג"ר יוסף חיים זוננפלד זצ"ל מעמו של מנהג זה, (הסכמות לספר שירת משנה שכ"י לרבי יששכר שלמה טייטל זצ"ל):

ובענין המעם שאינם נוהגים לשתות, היה נלע"ד וכו', אצלם לפי מנהגם נמשך עוד קדושת השבת יותר מלגבי אנשים, ולכן לא נהגו לשתות מבוס הברלה. וכבר הביא רש"י בפסוק האהלה, שבאהל אמנו שרה ורבקה היה הגר דולק מע"ש לע"ש, כנראה שהמשיכו קדושת השבת משבת לשבת, ולכן לא נהגו לשתות מבוס הברלה, לרמזו שאצלם עוד נמשכה קדושת השבת קודש.

הרי, שכיון שנשי ישראל מרבים להמשיך את קדושת השבת אל תוך ימי החול, לכן נוהגין שלא לשתות מבוס של הברלה, להראות שאינן נבדלין ממנו כל כך כמו אנשים.

43

אורה ושמחה וששון ויקר". וצריך ביאור מה ענין נס פורים להבדלה במוצאי שבת [ראה לקמן (מאמר לט) דברים נפלאים בענין זה].

אך לפי האמור יש לומר, כי מאחר שבזכות הקידוש בליל שבת שהיא בבחינת רפואה שקדמה לששת ימי החול, זכו ישראל להריגת ושתי

שהיתה בבחינת רפואה שקדמה למכה, לכן במוצאי שבת מיד אחרי שמרנו את השבת כהלכתה, אנו מזכירים את הנס של פורים: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", ואנו מבקשים מהקב"ה: "כן תהיה לנו", שגם אנחנו נזכה להמשיך רפואות וישועות לששת ימי החול בזכות השבת.

44

44

44

44

44

44

44

44